

Bērnu aizsardzības
centrs

Pazīmes, kas var liecināt, ka bērns ir cilvēku tirdzniecības upuris

Rīga, 2025

Par cilvēku tirdzniecības upuri var kļūt jebkurš cilvēks – sievietes, vīrieši, bērni – neatkarīgi no vecuma, nacionālās, reliģiskās piederības vai sociālekonomiskā stāvokļa. Cilvēku tirdzniecību ir grūti pamanīt, jo nereti upuri ir cietuši no dažādu veidu vardarbības, tai skaitā emocionālas vardarbības un manipulācijas, kas ietekmē viņu personīgo spēju izvērtēt situāciju un tās reālos apstākļus.

Bērni* ir īpaši aizsargājama un viegli ievainojama sabiedrības grupa, kas var tikt pakļauta cilvēku tirdzniecībai. Bērnu tirdzniecības gadījumā īpaši svarīgi ir izvairīties no stereotipiem – bērnu tirdzniecība nav tikai “pārdošana un pirkšana”, kā arī daudzos gadījumos nav iesaistīta stereotipiska organizēto noziedznieku grupa, kas veic šīs nelikumīgās darbības ar bērnu. Bieži ir iesaistīti ģimenes locekļi vai ģimenei pietuvinātas personas, kurām ir lielāka iespēja dažādi ietekmēt bērnu, iegūstot viņa vai viņas uzticēšanos, kam tālāk var sekot bērna ekspluatācija.¹

Krimināllikuma 154.² panta pirmajā daļā sniegta šāda nozieguma definīcija: “Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.” Šī panta otrajā daļā tiek papildināts, ka gadījumā, ja cietusī persona ir bērns, pāridarījums var tikt kategorizēts kā cilvēku tirdzniecība arī tad, ja nav skaidri saskatāms piespiedu līdzekļu lietojums.²

Šāds princips tiek ievērots, jo tiek pieņemts, ka bērns nekad nav pilnībā spējīgs dot savu piekrišanu ekspluatatīvo darbību veikšanai, uz kuru mudina vai piespiež pāridarītājs.³

Cilvēku tirdzniecībai pastāv dažādas formas: piespiedu darbs, seksuāla ekspluatācija, piespiedu ubagošana, piespiedu iesaistīšana noziegumos, piespiedu laulības, cilvēka orgānu tirdzniecība. Katrai no šīm formām var būt dažādas izpausmes.⁴

Mūsdienu kontekstā svarīgi ir apzināties, ka arvien lielāka daļa cilvēku tirdzniecības upuru tiek savervēta tieši interneta vidē, tādēļ jāpievērš īpaši liela uzmanība, kādās tiešsaistes vietnēs bērns pavada laiku, kā arī jāizvērtē, vai šī vide un cilvēki, ar ko tajā kontaktējas, ir droši. Bieži lietotas tiešsaistes vietnes, sociālo mediju platformas un tiešsaistes spēļu vietnes, kuras potenciāli var būt nedrošas, ir šādas: SnapChat, Discord, X (iepriekš Twitter); Instagram, TikTok, Youtube, Telegram, Reddit, 4chan, Roblox.⁵

Cilvēku tirdzniecības upurus ir grūti identificēt. Gadījumi, kad upuri paši atzīst, ka ir tikuši izmantoti un ir cietuši, ir reti sastopami. Lai pēc iespējas ātrāk konstatētu cilvēku tirdzniecības gadījumus, jāspēj atpazīt pazīmes, kas var norādīt uz iespējamo ekspluatāciju vai mēģinājumiem to uzsākt. Īpaši svarīga ir to personu rīcība, kuri primāri saskaras ar iespējamo cilvēku tirdzniecības upuri. Pazīmes, kuras ir iespējams identificēt, var būt atkarīgas arī no tā, kāda saskarsme personai rodas ar bērnu. Speciālisti, kuri bērnu nesatiek ikdienā, var nepamanīt izmaiņas uzvedībā vai izskatā, bet, uzklusot bērnam pietuvināto personu novērojumus, var atpazīt potenciālās pazīmēm, kas var liecināt par iespējamu bērna ekspluatāciju.

Turpinājumā ir uzskaitītas pazīmes bērnu izskatā, uzvedībā un attieksmē, kuras speciālists var identificēt saskarsmē ar bērnu vai sarunā ar bērnam pietuvinātu personu, kas varētu liecināt, ka bērns ir cilvēku tirdzniecības upuris (katrs gadījums ir individuāls un ne visos gadījumos izpaužas visas turpmāk minētās pazīmes).⁶

***Bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu.** Bērnu tiesību aizsardzības likums, 3. pants.

¹ Helmut Sax. “Child Trafficking – a call for rights-based integrated approaches” (2018) 251.lpp.

² Krimināllikums, 154.² pants.

³ Philippa Southwell, Michelle Brewer, Ben Douglas-Jones QC. “Human Trafficking and Modern Slavery Law and Practice. (2018) 4.lpp.

⁴ Oficiālās statistikas portāls. “Sociālā iekļaušanās. Riska grupa: cilvēku tirdzniecības upuri”. 05.12.2022. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/labklajibas-un-vienlidzibas-raditaji/sociala-ieklausanas/sociala-ieklausanas-riska-grupa-cilveku-tirdzniecibas-upuri> . OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings Occasional Paper No. 9: Child Trafficking and Child Protection: Ensuring that Child Protection Mechanisms Protect the Rights and Meet the Needs of Child Victims of Human Trafficking. (2018)

⁵ Pētījumā apkopotas platformas, kuras bieži izmanto personas, kas patērē materiālus ar redzamu bērnu seksuālu izmantošanu; šajās platformās šīs personas nereti mēģina uzsākt komunikāciju ar bērniem un jauniešiem. Suojellaan Lapsia, Protect Children ry. “Tech Platforms Used by Online Child Sexual Abuse Offenders: Research Report with Actionable Recommendations for the Tech Industry” (2024).

⁶ Pazīmes ir apkopotas no sekojošajiem avotiem. Safe Kids Thrive. “Recognizing Signs of Human Trafficking & Sexually Exploited Children/Youth” Pieejams: <https://safekidsthive.org/prevention-topics/reporting/recognizing-signs-of-human-trafficking-sexually-exploited-children-youth/> . The Brighton & Hove Safeguarding Children Partnership. “Signs of Child Trafficking & Modern Slavery” Pieejams: <https://www.bhscp.org.uk/preventing-abuse-and-neglect/spotting-the-signs/signs-of-child-trafficking-modern-slavery/> . U.S. Office on Trafficking in Persons An Office of the Administration for Children & Families. “Fact Sheet: Identifying Victims Of Human Trafficking” Pieejams: <https://acf.gov/archive/otip/fact-sheet/fact-sheet-identifying-victims-human-trafficking> . Kidcentral tn. “Look for Warning Signs of Human Trafficking” Pieejams: <https://www.kidcentraltn.com/support/crisis-services-for-children/look-for-warning-signs-of-human-trafficking.html>

FIZISKĀS PAZĪMES/IZSKATS *

Vizuāli novērojamās pazīmes, kas var tikt pamanītas, **ja speciālists ir saskarsmē ar bērnu.**

- Uz ķermeņa ir redzamas fiziskas vardarbības pazīmes, par kurām bērns izvairās runāt; nevēlas paskaidrot, kā iegūti ievainojumi.
- Uz ķermeņa ir redzams tetovējums vai cita veida zīmējums, par kuru bērns izvairās runāt.
- Bērnam ir apģērbs, kas nav piemērots savai vecuma grupai un/vai laikapstākļiem konkrētajā vietā.
- Bērna mantas, apģērbs nesaskan ar aprūpētāja sniegto informāciju par bērna uzturēšanu, kā arī aprūpētājs un bērns nevar izskaidrot mantu izcelsmi.
- Bērnam nav personu apliecinoši dokumenti vai bērns nezina, kur tie atrodas.
- Bērnam ir viedierīces, par kuru ieguvu un pielietojumu bērns atsakās runāt.

Vizuāli novērojamās pazīmes, par kurām speciālists uzzina, **uzklausot bērnam pietuvinātas personas (vecāku, aizbildņu, skolotāju, aprūpētāju u.c.) novērojumus.**

- Ziņo par fiziskas vardarbības pazīmēm, par kurām bērns izvairās runāt; nevēlas paskaidrot, kā iegūti ievainojumi.
- Ziņo par straujām ķermeņa izskata izmaiņām.
- Novērots tetovējums vai cita veida zīmējums uz ķermeņa, par kuru bērns izvairās runāt.
- Ziņo, ka bērns ģērbjas savam vecumam un/vai laikapstākļiem nepiemērotā apģērbā.
- Novērots, ka bērna apģērbs nemainās – bērns ir ģērbts vienās un tajās pašās drēbēs ilgstoši.
- Pamanīts, ka bērnam ir mantas vai finansiālie līdzekļi, par kuru izcelsmi bērns nevēlas/nevar paskaidrot.
- Ziņo, ka bērnam ir parādījies vēl viens (otrais) telefons, par kura izcelsmi un pielietojumu bērns izvairās runāt.

* Vairākas no minētajām pazīmēm var liecināt arī par cita veida noziegumiem, kas vērsti pret bērnu, piemēram, emocionāla, fiziska un/vai seksuāla vardarbība.

UZVEDĪBA/ATTIEKSME *

Novērojamā uzvedība, kas var tikt pamanīta, ja speciālists ir saskarsmē ar bērnu.

- Bērns ir satraukts, nomākts un/vai apātisks.
- Izrāda bailes no klātesošajiem cilvēkiem.
- Izrāda izteiktu neuzticēšanos.
- Novērojamas pazīmes, ka bērns neapzinās, kur atrodas; ir apjucis un nepārlicināts par to, kur dzīvo.
- Bērns šķietami runā jau iepriekš definētu tekstu.
- Izvairās runāt, slēpj informāciju par sevi un savām darbībām.
- Nesniedz vai sniedz izvairīgu informāciju par vecākiem, likumiskajiem pārstāvjiem, personām, ar kurām dzīvo.
- Bērns šķietami pats nepieņem lēmumus par to, ko vēlas darīt, kā vēlas izteikties; manāmas bailes.
- Novērojamas pazīmes, ka ir depresīvs, vainīgs, bezpalīdzīgs, apkaunots.
- Manāmas pazīmes par piedzīvotu šoku, panikas lēkmēm, satraukumu.
- Bērns kļūst agresīvs pret apkārtējiem.
- Bērns apgalvo, ka ir ļoti pārliecināts par savām darbībām un dzīves mērķiem – apgalvo, ka ir “dzīves gudrs”.
- Novērojama vecumam neatbilstoša seksualizēta uzvedība.
- Bērns sniedz nepatiesu informāciju par sevi un savām darbībām.
- Novērojams, ka bērnam ir atkarība no apreibinošām vielām – alkohola, narkotiskajām vielām.

Novērojamā uzvedība, par kuru speciālists uzzina, **uzklausot bērnam pietuvinātas personas (vecāku, aizbildņu, skolotāju, aprūpētāju u.c.) novērojumus.**

- Ziņo, ka bērns bieži ir satraukts, nomākts un/vai apātisks.
- Ziņo, ka bērns izvairās runāt, slēpj informāciju par sevi un savām darbībām.
- Bērns izrāda izteiktu neuzticēšanos.
- Izvairās apmeklēt izglītības iestādi; pēkšņi ir zaudēta motivācija mācīties.
- Slēpj, ar ko ikdienā sarunājas vai kontaktējas (gan tiekoties dzīvē, gan tiešsaistē).
- Ziņo par novērojumu, ka bērns ir reģistrēts tādās tiešsaistes platformās (piemēram, OnlyFans, Tinder, Omegle), kas nav piemērotas un/vai atļautas nepilngadīgiem lietotājiem.
- Bērnam novērota vecumam neatbilstoša seksualizēta uzvedība.
- Ziņo, ka bērns apgalvo, ka ir ļoti pārliecināts par savām darbībām un jauniem dzīves mērķiem – apgalvo, ka ir “dzīves gudrs”.
- Novērots, ka bērns visu brīvo laiku pavada ar “draugiem” (fiksēta arī klaiņošana, nenakšņošana dzīvesvietā), bet sarunā nevienam, pat vecākiem vai aprūpētājam (ja bērns atrodas ārpusģimenes aprūpes iestādē) nav zināms, kas ir šie draugi.
- Īsā laika periodā ir nomainījusies draugu kompānija.
- Novērots, ka bērns iekāpj/izkāpj no nezināmām automašīnām pie izglītības iestādes/ārpusģimenes aprūpes iestādes.
- Bērns bieži izbrauc ārpus valsts vai savas pilsētas, bet izvairās stāstīt par iemesliem un personās, ar kurām ceļo kopā.

* Vairākas no minētajām pazīmēm var liecināt arī par cita veida noziegumiem, kas vērsti pret bērnu, piemēram, emocionāla, fiziska un/vai seksuāla vardarbība.

- Ziņo, ka bērns ir sācis ikdienā kontaktēties ar svešiem un/vai par sevi vecākiem cilvēkiem, par kuriem izvairās runāt.
- Novērots, ka bērns šķietami pats nepieņem lēmumus par to, ko vēlas darīt, kā vēlas izteikties; novērotas bailes.
- Manītas pazīmes, ka bērns ir depresīvs, vainīgs, bezpalīdzīgs, apkaunots.
- Novērotas pazīmes par piedzīvotu šoku, panikas lēkmēm, satraukumu.
- Bērns cieš no miega traucējumiem un/vai ēšanas traucējumiem.
- Novērots, ka bērnam ir atkarība no apreibinošām vielām – alkohola, narkotiskajām vielām.
- Bērns ir emocionāli nepieejams, bieži aizdomājas un sociāli izolējas.
- Novērotas pazīmes, ka bērns ir atkarīgs no citas personas (piemēram, pusaudžu gadījumā tā var būt persona, kas pozicionēta kā romantiskais/ā partneris/e).
- Ziņo, ka novērota pēkšņa autoritāšu nomaiņa (bērna dzīvē ir parādījusies iepriekš nebijusi persona, kas bērnam kļuvusi par autoritāti). Novērotas krasas izmaiņas dzīves plānos.

**KUR VĒRSTIES, JA RODAS AIZDOMAS, KA BĒRNS IR KĻUVIS PAR CILVĒKU
TIRDZNIECĪBAS UPURI?**

Valsts policija - 110 vai 112

Biedrība "Patvērums "Drošā māja"", Lāčplēša iela 75 -1B, Rīga, tālrunis: (+371) 67898343, (+371) 28612120, e-pasts: drosa.maja@gmail.com, www.patverums-dm.lv

Biedrība "Centrs MARTA", Matīsa iela 49 - 3, tālrunis: (+371) 67378539, e-pasts: centrs@marta.lv, www.marta.lv

24/7 Uzticības tālrunis cilvēku tirdzniecības mazināšanai (+371) 28612120 - zvanot uz šo tālruni, ikviens var saņemt informāciju par nepieciešamo rīcību konkrētajā situācijā un izmantot to kā vienu no resursiem, ja ir nepieciešama palīdzība cilvēku tirdzniecības gadījumos Latvijā vai ārvalstīs.